

Bo'lg'usi o'qituvchilarini tayyorlash mazmunini loyihalashning konseptual yondashuvlari

Muhammadiyeva Nilufar Sheraliyevna

Qarshi davlat universiteti doktoranti

nilufarmuhammadiyeva@mail.ru [Tel:+998 91 219 85 07](tel:+998912198507)

Annotatsiya: Mazkur maqola mazmunida pedagogik oliy ta'lim muassasalarida mutaxassislar tayyorlashning mazmuni va texnologiyasini rivojlantirish holati, ta'limning zamonaviy paradigmalari va ularni amalga oshirishning konseptual yondashuvlari haqida batafsil yoritilgan.

Kalit so'zlar: kognitiv paradigma, shaxsiy oriyentatsiya, konseptual yondashuvlar, kasbiy ta'lim, pozitsiya, ob'yekt, sub'yekt, uzluksiz ta'lim

Pedagogik oliy ta'lim muassasalarida mutaxassislar tayyorlashning mazmunini rivojlantirish holati ta'limning zamonaviy paradigmasini amalga oshiradigan konseptual yondashuvlarni batafsil ko'rib chiqishni taqozo etadi. Bugungi kasbiy ta'limning shaxsiy oriyentatsiyasi, fikrimizcha, quyidagilar bilan bog'liq:

-birinchidan, ta'limning har bir darajasi Rossiyada uzluksiz ta'lim tizimining ajralmas qismi sifatida tan olingan;

-ikkinchidan, ta'lim jarayoni subyektlararo munosabatlari o'zaro ta'sirning ijobiy yo'nalishiga ega bo'ladi;

-uchinchidan, o'qituvchilar va talabalarning teng huquqli sheriklar sifatidagi hamkorligi universitetda insonparvarlik muhitini yaratish uchun asos bo'ladi;

-to'rtinchidan, oliy kasbiy ta'limning shaxsning o'zini-o'zi namoyon etishiga yo'naltirilganligi, har bir talabaning o'z ta'lim yo'nalishini tanlash erkinligi tamoyilini amalga oshirish imkonini beradi.

Biroq, oliy ta'limda yana ikkita paradigma mavjud: kognitiv va faollik.

1. **Kognitiv paradigমা**-ko`ra, tarkibni va uning barcha tarkibiy elementlarini tanlash kvazi-tadqiqot faoliyati sifatida qabul qilinadi va shaxsiy jihatlar kognitiv faollikni rivojlantirishga qaratilgan.

2. **Faoliyat paradigماسi**-esa aniq funksional yo`nalishga ega, chunki ta`limning maqsadi mehnat faoliyatining muvaffaqiyatini ta`minlaydigan bilim, ko`nikma va malakalarning barqaror tizimini shakllantirishdir.

E. F. Zeyer, A. M. Pavlova, E. E. Symanyuk paradigmalarni tanlash kasb va mutaxassislikning o`ziga xos xususiyatlari, o`quv fanining mazmuni va o`qituvchining talabalar bilan ishlash tajribasi bilan belgilanadi degan xulosaga keladi. Barcha olimlarning pozitsiyasini inobatga olgan holda, hozirgi ijtimoiy-madaniy va pedagogik vaziyat oliy pedagogik ta`limni shaxsga yo`naltirilgan paradigমা yanada faolroq qayta yo`naltirishni talab qiladi deb ta`kidlashni zarur deb hisoblaydi. Bu har xil turdagi ta`lim muassasalarida o`quv jarayonini tashkil etish pozitsiyasi bilan bog`liq.

Pedagoglar talabaga yo`naltirilgan paradigma zarurligini tushunadilar, ammo mavjud pedagogik stereotiplar tufayli uni amalga oshirmaydilar. Shu bois bo`lajak o`qituvchilarga tayyorgarlik jarayonida shaxsga yo`naltirilgan munosabatlar modelini xis etish, uslubiy vositalarga ega bo`lish, insonparvarlik pozitsiyasini tushunish, qabul qilish va amalga oshirish imkoniyatini berish talab etiladi. Bunga oliy ta`lim muassasalarining bo`lg`usi kadrlarni, shu jumladan maktabgacha pedagogika va psixologiya o`qituvchilarini tayyorlashning maxsus ishlab chiqilgan texnologiyasi sharti va mazmuni orqali erishish mumkin.

Bir qator tadqiqotchilarning ma`lum bir konseptual yondashuv o`quv jarayonini loyihalash va amalga oshirishni tartibga soluvchi rol o`ynaydi degan fikriga qo`shilish mumkin. Yondashuvlar yig`indisi kasbiy ta`limning asosi bo`lib, pedagogik kategoriyalar sifatida mazmun va texnologiyani qurish xususiyatlarini aks ettiradi, deb ta`kidlash mumkin. Kontseptual yondashuvlar har xil turdagi pedagogik muammolarni hal qilishga yordam beradi.

Bizning o`rganayotgan muammoni ochish uchun V. M. Polonskiynig V. V. Krayevko tadqiqoti misolida ko`rib chiqilgan tizimlashtirilgan kontseptuallikning

mazmunli tamoyillari dolzarb hisoblanadi. Olim konseptuallik tamoyillariga pedagogika oliy o`quv yurtlari talabalarining kasbiy tayyorgarligining taklif etilayotgan mazmunining to`liqligi tamoyili; universitetda ta`limni talabalarning pedagogik tafakkurini rivojlantirishga yo`naltirish tamoyili; ilmiy nashrlarda va qonun hujjatlarida o`z aksini topgan oliy ta`limning zamonaviy talablariga muvofiqligi tamoyili; talabalarning metodik madaniyatini shakllantirishga asoslangan bilim olishning faol-konstruktiv usuli tamoyillarini kiritadi.

Konseptual yondashuvlar qatoriga biz shaxsga yo`naltirilgan, kompetensiyaga asoslangan, integrativ, tizimli faoliyat va kontekstni kiritamiz. Biz tadqiqotimiz muammosini hisobga olgan holda har biriga qisqacha tavsif beramiz. "Yondashuv" murakkab pedagogik vosita sifatida uchta komponentni o`z ichiga olganligini inobatga olib, fikr yuritamiz:

-o`quv amaliyotini o`rganish va islox qilish jarayonida qo`llaniladigan asosiy tushunchalar;

-boshlang`ich nuqta sifatidagi tamoyillar, o`qituvchi va talabalarning turli faoliyatlarini amalga oshirishning asosiy qoidalari;

-ta`lim jarayonini tashkil etish usullari, vositalari va shakllari.

Tahlilni shaxsga yo`naltirilgan yondashuvdan boshlaymiz. Uning mohiyatini ko`rib chiqishda mamlakatimizda ham, xorijda ham ko`plab tadqiqotlar amalga oshirilgan. Ilmiy va uslubiy adabiyotlarda "gumanistik yondashuv" (O. S. Gazman), "shaxsiy-faol yondashuv" (E. N. Shiyanov), "shaxsiy yondoshuv" (V. V. Serikov), "shaxsga yo`naltirilgan yondashuv (E. V. Bondarevskaya), atamaları aniqlangan.

Ta`limning "shaxsga yo`naltirilgan yondashuvi"ning zamonaviy konsepsiyasi 20-asrning buyuk gumanisti V. A. Suxomlinskiyning g`oyalarini hisobga olgan holda qurilgan, u faoliyatning gumanistik yo`nalishi uchun asosiy ma`lumotni bergan. O. S. Gazman insonparvarlikni o`quvchiga yo`naltirilgan ta`limning yetakchi pedagogik tamoyili deb hisoblaydi. Aynan insonparvarlik o`qituvchiga shaxsning madaniy jihatdan mos keladigan o`zini o`zi rivojlantirish maqsadlari, vositalari, shartlari bilan bog`liq ish usullarini konkretlashtirishga imkon beradi. Belgilangan tamoyilni amalga oshirish uchun o`qituvchi keng dunyoqarashga ega

bo`lishi kerak. Olim erkinlikni gumanistik dunyoqarashning etakchi antropologik xolati sifatida e`lon qiladi va uni uch daraja bilan tavsiflaydi:

-**makro**daraja davlatning fuqarolarga nisbatan muayyan siyosatini nazarda tutadi;

-**mez**odaraja ijtimoiy institutlar, ta`lim muassasalari tomonidan yaratilgan gumanitar yo`naltirilgan dasturlarda namoyon bo`ladi;

-**mikro**daraja inson qadr-qimmatini saqlashga, shaxsiy salohiyatni ro`yobga chiqarishga imkon beradigan odamlar o`rtasidagi bevosita aloqalar bilan tavsiflanadi.

V. V. Serikov boshchiligidagi Volgogradlik hamkasblar ta`limning o`quvchiga yo`naltirilgan konsepsiyasini quyidagi qoidalar shaklida asoslab beradi:

-shaxs o`ziga xos xususiyatlari bilan ta`limning loyihalashtirilgan, o`lchangan, aniq belgilangan; maxsus maqsadi sifatida ifodalanadi;

-ma`lum bir tizimli mazmun mavjud bo`lgandagina, ta`lim oluvchining shaxsiga pedagogik jihatdan maqsadga muvofiq ta`sir ko`rsatish imkoni bo`ladi.

-mazmun sifatida shaxs va shaxsning refleksiya, o`z-o`zini ixtiyoriy tartibga solish, ijtimoiy mas`uliyat, ijodkorlik, avtonomiya kabi funksiyalari ifodalaniladi va tushuniladi.

-shaxsiy tajribani o`zlashtirish maxsus yaratilgan shaxsga yo`naltirilgan texnologiyani qo`llashda yuzaga keladi, uning asosiy maqsadi shaxsni rivojlantirish uchun vaziyatni yaratishdir. Vaziyat talaba shaxsining o`zini o`zi tashkil etish mexanizmlarini faollashtiradigan pedagogik shartlar to`plami bilan tavsiflanadi. O`qishni asosiy sohasi sifatida aks ettirish va ma`nosini aniqlash, o`z yutuqlarini baholash, individual ta`lim maqsadlarini belgilash shular tarkibiga kiradi.

Xulosa o`rnida shuni ta`kidlash joizki, pedagogik texnologiyaning mazmunini tanlash va ishlab chiqishda yuqoridagi yondashuvlarni amalga oshirish quyidagilarga imkon beradi:

- ta`limning barcha darajalari o`rtasida mazmun va texnologiya darajasida uzluksizlikni ta`minlash;
- o`quvchilarning o`quv faoliyatida ijodkorligini, mustaqilligini rivojlantirishga

maksimal yo`nalishni amalga oshirish;

- o`quvchilarni o`quv jarayoniga faol jalb etish, olingan bilim va kasbiy ko`nikmalarni pedagogik amaliyotda qo`llash imkoniyatini namoyish etish uchun sharoit yaratish;

- o`quvchilarning shaxsiy talablarini hisobga olgan holda, o`quv faoliyatini rag`batlantirish, ijtimoiy va kasbiy tajribani boyitish.

Har bir yondashuv tadqiq etilayotgan hodisalarni o`rganishning sifat jihatidan yangi usulini ifodalaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati (References)

1. G. O. Ochilova “Kasbiy kompetentlik” o`quv qo`llanma T.: «Innovatsion rivojlantirish nashriyot matba uyi» 2021. 228 bet

2. Axmedova Mukarram Tursunaliyevna “Pedagogik kompetentlik” uslubiy qo`llanma T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2018 - 80 bet.

3. N. A. Muslimov, M.X. Usmonboyeva, D. M. Sayfurov, A.B. Turayev “Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari” T.: 2015. 120 bet

4. M. M. Axmetjanov “Kasbiy ta`lim metodikasi” darslik Buxoro: «Sadridin Salim Buxoriy» Durdon nashriyoti, 2020. 456 bet.

5. A. R. Xodjaboyev, I. A. Husanov “Kasbiy ta`lim metodologiyasi” T.: «Fan va texnologiya» 2007. 192 bet.